

PROJECT ONDERWIJS

CENTRUM KAUWENBERG

“Wij willen scholen die rekening houden met kinderen die in armoede leven en die onze kinderen gelijk behandelen. Wij willen goed onderwijs voor onze kinderen. Om uit armoede te geraken is het nodig dat kinderen leren. Ze hebben een boekentas nodig, ze gaan op bosklassen, ze moeten betalen om in de refter te blijven eten, er zijn schoolfoto's,... Naar school gaan kost veel. Van in het begin kunt ge niet betalen. De kinderen krijgen een briefje mee naar huis. Dit is niet plezant voor de kinderen.”

VOORWOORD

Beste directeur, directrice, leerkracht, leerkracht in opleiding, geïnteresseerde,...

In Centrum Kauwenberg, een Vierde Wereld-centrum werd drie jaar lang met de ouders rond het thema “onderwijs” gewerkt. We vonden het belangrijk dat de scholen het resultaat van ons denken en werken konden zien. Om die reden werd deze brochure samengesteld.

In een inleiding schetsen we kort wat generatiearmoede is, situeren we Centrum Kauwenberg en verklaren we waarom we binnen de werking kozen voor het thema onderwijs.

In de projectgroepen rond onderwijs kwamen vooral drie thema's ter sprake:

- 1) het ervaringsgericht werken in de school
- 2) het contact tussen de school en de ouders
- 3) de kostprijs van het onderwijs

De brochure is dan ook rond deze drie thema's opgebouwd. Telkens wordt het probleem en de achtergrond rond het thema geschetst, geven we weer hoe we in Centrum Kauwenberg zelf activiteiten rond het thema hebben georganiseerd en formuleren we een aantal adviezen naar de wereld van het onderwijs toe.

We hopen dat wanneer de scholen deze brochure lezen zij de leefwereld van generatiearme kinderen en gezinnen iets beter zouden begrijpen en, vooral, dat de onderwijswereld meer rekening zou houden met gezinnen die in armoede leven.

INLEIDING

Generatiearmoede en Centrum Kauwenberg

Generatiearmoede wordt gekenmerkt door extreme maatschappelijke uitsluiting op alle gebieden: gezin, scholing, arbeid, inkomen, gezondheid,... kortom: mens zijn.

Niet de opeenstapeling van de problemen op zich maar het ontbreken van zelfrespect, van de ervaring “iemand te mogen zijn”, vormt de kern van de armoede. Generatie-armen krijgen voortdurend de stempel van “luierik, probleemgezin, profiteur, ambetanterik, sociaal geval,...”

“Het is niet zo erg honger te hebben. Het is veel erger vernederd te worden. Dat is pas echte armoede. Niet geaccepteerd te worden in de maatschappij is een vorm van armoede”.

(fotoboek Kauwenberg)

De meest diepgaande pijn is het gemis van hun kinderen die uithuisgeplaatst zijn, of er is de grote angst dat hun kinderen afgenomen zullen worden, of er is de voortdurende dreiging van plaatsing. Dikwijls zijn de ouders als kind ook geplaatst geweest, en ze willen dat hun kinderen niet hetzelfde moeten meemaken. Ze willen dat hun kinderen het beter hebben dan dat zij zelf hebben gehad. Niemand van de armsten wil in de miserie en de ellende blijven zitten, maar dikwijls staan zij alleen.

“Mijn kinderen krijgen liefde en warmte die ze nodig hebben, en die zijn nog thuis. Ik heb dat nooit gekend, ik ben blij dat ik dat aan mijn kinderen kan geven ondanks de armoede. Ik vind dat een kind thuis moet zijn bij zijn moeder, die warmte is belangrijk voor de rest van hun leven”.

(fotoboek Kauwenberg)

De werking van Centrum Kauwenberg richt zich naar generatiearme gezinnen en is erop gericht om mensen samen te brengen. We spreken van **Vierde Wereld**: mensen die hun armoede weigeren. In Kauwenberg kunnen generatiearmen hun ervaringen uitwisselen. Ze kunnen spreken over eenzelfde ervaring van uitsluiting en armoede, er is (h)erkenning en ze vinden steun en kracht bij elkaar. Mensen ervaren niet meer alléén en geïsoleerd te staan. Schuld, schaamte en een negatief zelfbeeld kunnen plaats maken voor identiteit en waardigheid.

“De eenzaamheid wordt doorbroken, eens ge de moed hebt opgebracht de eerste stap te zetten en naar hier te komen, eenmaal zo ver geraakt ge erdoor. Hier moogt ge vallen en opstaan, dat mag niet in de buitenwereld, als ge daar valt krijgt ge op uw donder, en ze zeggen: “Het ligt aan uzelf”. In groep leren spreken is belangrijk, ge komt ertoe veel zelf te doen en uw problemen op te lossen, op te komen voor uzelf en mee verantwoordelijk te zijn voor de andere vrouwen.”

(fotoboek Kauwenberg)

De keuze van het thema “onderwijs”

Het project “onderwijs” van Centrum Kauwenberg vond plaats binnen het kader van het participatieproject (participatie van generatiearmen aan het lokale beleid) van het Antwerps Platform voor Generatiearmen (A.P.G.A.). Het A.P.G.A. is een samenwerkingsverband van volgende organisaties: het Protestants Sociaal Centrum, Wotepa, De Cirkel, Recht-op en Centrum Kauwenberg.

De keuze van het thema “onderwijs” lag voor de hand. In de vrouwengroepen en in de mannengroep komt het onderwijs van de kinderen zeer regelmatig aan bod. Als we de verslagen van de verschillende groepen erop nalezen, stellen we vast dat dit een steeds terugkerend onderwerp was. Wanneer het thema onderwijs als mogelijk project binnen de verschillende groepen werd voorgesteld, was iedereen daar onmiddellijk voor te vinden.

Hierna volgen een aantal redenen waarom wij het noodzakelijk vinden dat het onderwijs meer rekening houdt met kinderen en ouders van de Vierde Wereld.

(1) het belang dat ouders aan onderwijs hechten

Zoals de meeste ouders, willen de ouders van de Vierde Wereld het beste voor hun kind. Zij zijn vaak zelf ontevreden over hun leefomstandigheden (tewerkstelling, woning, opleiding,...) en willen het anders en beter voor hun kind. Ze willen dat hun kind “iets wordt”. Ze willen dat hun kinderen een goed diploma halen dat hen later kansen geeft op een goede job en een goed leven. Ze hopen dat het onderwijs een middel is om dit te realiseren. Zij vinden het dan ook erg belangrijk dat hun kinderen het goed zouden kunnen doen op school en hebben er vaak erg veel voor over, ook al ziet de school dat niet altijd zo!

(2) de vaststelling van ongelijkheid van kansen binnen het onderwijs

Het uitgangspunt is dat elk kind gelijke kansen moet krijgen binnen het onderwijs. Wanneer men echter de realiteit bekijkt en verschillende onderzoeken (o.a. KOCHUYT, T. en VERHOEVEN, J., Kansenongelijkheid in het onderwijs, 1994, LAMPAERT, F., Armoede en bestaansonzekerheid. Onderwijs en vorming als hefboomen voor armoedebestrijding, 1987, GELDOF, D., VAN MENXEL, G. en VRANKEN, J., Jaarboek armoede en sociale uitsluiting, 1995) bestudeert, merkt men dat er nog lang geen sprake is van kansengelijkheid voor elk kind.

Zo wordt er in verschillende onderzoeken vastgesteld dat de schoolloopbaan van kinderen moeilijk verloopt. Het is namelijk zo dat kinderen uit kansarme milieus vaker overzitten, oververtegenwoordigd zijn in het buitengewoon onderwijs, vaker kiezen voor studierichtingen in het secundair onderwijs die weinig perspectief op doorstroming hebben naar het hoger onderwijs of naar de arbeidsmarkt. Bovendien stelt men ook vast dat kinderen uit kansarme gezinnen zeer vaak niet graag naar school gaan, dat ze vaak al spijbelen in de basisschool, dat zij vaker van school veranderen en dat er weinig contact is tussen hun ouders en de school.

In Centrum Kauwenberg bestudeerden we de schoolcarrière van de kinderen uit de lagere school die deelnemen aan de werking van Centrum Kauwenberg. We stellen vast dat:

* het jaar overdoen en buitengewoon onderwijs

- 38 % van de kinderen in het buitengewoon onderwijs zitten
- 16 % van de kinderen die in het gewoon onderwijs zitten al eens een jaar hebben overgedaan
- slechts minder dan de helft (46%) van de kinderen in de lagere school in het gewoon onderwijs zitten en nog niet een jaar hebben overgedaan

* het van school veranderen

- 15% van de kinderen veranderde 1 keer van school
- 25% van de kinderen veranderde 2 keer van school
- 32% van de kinderen veranderde 3 keer van school

De redenen om van school te veranderen zijn o.a.:

- verhuizen
- ontevreden zijn over de school
- verwijzing naar het buitengewoon onderwijs
- moeten blijven zitten
- plaatsing van de kinderen
- einde van de plaatsing van de kinderen
- crisisopvang van de kinderen in een C.K.G. (Centrum voor Kinderzorg en Gezinsondersteuning)
- ziekte
- vorige school te duur

Slechts 16% van de kinderen veranderde niet van school gedurende het lager onderwijs.

Men kan dus besluiten dat kinderen die uit gezinnen komen die in armoede leven meestal veel minder van het schoolaanbod kunnen genieten dan andere kinderen. Kansengelijkheid wil zeggen dat elk kind, ongeacht zijn afkomst, evenveel maar vooral evenwaardige kansen krijgt om een succesvolle schoolloopbaan door te maken.

(3) onderwijs als een middel van armoedebestrijding

Binnen het huidige onderwijssysteem moeten we besluiten dat het onderwijs de ongelijke kansen bij arme kinderen niet alleen bevestigt, maar ook versterkt.

Daar armoede een kluwen is van verschillende problemen die onderling samenhangen en elkaar versterken, is het niet eenvoudig dit probleem op te lossen. We weten dan ook dat armoede niet enkel bestreden kan worden door naar het onderwijs te werken. Maar onderwijs is wel een middel voor mensen om een plaats in de samenleving te krijgen. Bovendien staat het ook vast dat een slechte schoolcarrière een negatieve invloed heeft op het latere leven van kinderen en jongeren. Wij hopen dat, wanneer het onderwijs meer rekening zal houden met de kinderen en de ouders van de Vierde Wereld, zij meer gelijkwaardige kansen zullen krijgen binnen het onderwijs en binnen de samenleving.

I. ERVARINGSGERICHT WERKEN IN DE SCHOOL

Mensen die enkele jaren geleden nadachten over het onderwijs stelden vast dat de school alleen maar verstandelijke kennis bijbracht en weinig rekening hield met de leef- en ervaringswereld van de kinderen zelf. Is dat bij uw dochter (9 jaar) ook nog altijd zo?

“Nee, ik denk het niet. Ze leert de buitenwereld kennen en leert van wat ze zelf hoort, ziet en voelt. Ze leren van de echte wereld, van de wereld zoals hij is. Ze wordt niet wereldvreemd gehouden, zoals ze dat destijds met mij deden. Toen ik bijna dertien jaar was, ging ik van school af... Maar ik wist van niets. Ik stond volledig vreemd tegenover alles en iedereen en ik was dus overal en altijd bang. Verkeerslichten, verkeersborden, voorschriften en reglementen van eender welke aard...ik wist niet waarvoor dat diende. Van belastingen wist ik zelfs het bestaan niet en elk formulier was voor mij een bedreiging. Met geldbeheer heb ik het nog altijd moeilijk omdat ik de waarde en de beperktheid van het geld niet heb geleerd. En over seksuele opvoeding... daarover zullen we maar zeker zwijgen! Ik was op de schippersschool (gesloten pensionaat)... en we zijn niet één keer naar de boten gaan kijken...”

(interview binnen Centrum Kauwenberg)

1. Achtergrondinformatie en problemen

“Kinderen uit arme gezinnen ontwikkelen andere vaardigheden dan kinderen uit een doorsnee gezin. Bovendien is hun ervaringswereld verschillend. In de school horen zij bijvoorbeeld over een gezin waar mama en papa werken, over uitstappen, vakanties, nooit over een papa die drinkt omdat hij al jaren werkloos is, of over een mama die roept omdat ze niet weet hoe ze morgen aan eten moeten geraken, of over een huis dat onbewoonbaar is verklaard, of over deurwaarders die dreigen alles mee te nemen”.

(Beweging van mensen met laag inkomen en kinderen, Armoede en onderwijs. Startkansen voor een volwaardig burgerschap)

(1) algemeen

We zien vaak dat kinderen niet graag naar school gaan en niet gemotiveerd zijn om hun huiswerk te maken. Ze voelen zich niet thuis en niet goed op school. Ze zijn weinig betrokken op wat er in de school gebeurt. Veel kinderen zijn geremd en gesloten in de klas, sluiten zich af of gedragen zich agressief. Ze hebben weinig vriendjes of worden soms gepest. Ze voelen zich vaak niet aanvaard door de leerkracht.

Naast een lage betrokkenheid op het schoolgebeuren van de kinderen, stellen we ook vast dat de ouders weinig weten van wat hun kinderen doen en leren op school. Ze hebben er vaak geen idee van hoe het er op school aan toe gaat en wat de verwachtingen van de school tegenover de kinderen en de ouders zijn.

(2) de naschoolse begeleiding binnen Centrum Kauwenberg

Eén van de activiteiten van de Kinder- en Jeugdwerking van Centrum Kauwenberg is de naschoolse begeleiding. Vanaf de derde kleuterklas tot en met het zesde leerjaar van de lagere school komen de kinderen wekelijks in kleine groepjes (4 à 5 kinderen) samen om te werken rond schoolse vaardigheden. Om de kinderen voldoende aandacht te geven is er ook voldoende begeleiding (2 per groepje) voorzien.

Ook in onze eigen naschoolse begeleiding merkten wij dat de betrokkenheid van de kinderen en van de ouders erg laag begon te worden. De kinderen kwamen wel, maar waren moeilijk te motiveren om hun huiswerk te maken of om een speelleerbladje (taal of rekenen) te maken. Het was duidelijk dat we onze doelstelling van de naschoolse begeleiding, namelijk: “op een “niet-schoolse” manier oefenen van de vaardigheden die in het leerproces op school belangrijk zijn”, op die manier niet realiseerden. Ook bij de ouders was er op dat moment nog maar weinig sprake van betrokkenheid en interesse.

2. Wat deden we zelf binnen Centrum Kauwenberg?

In de naschoolse begeleiding van de kinderwerking van Centrum Kauwenberg werd in het schooljaar 1998-1999 gestart met het project “ervaringsgericht leren”.

Het “ervaringsgericht leren” verliep bij ons als volgt:

Eerst en vooral kiezen de kinderen zelf over welk onderwerp ze willen leren. Soms gebeurt de beslissing over een nieuw project spontaan (bijvoorbeeld wanneer tijdens het vorige project door een kind of door de groep een nieuw thema wordt voorgesteld waarmee de rest van de groep het eens is). Indien dit niet het geval is wordt er een keuzemoment voorbereid door de begeleiding van de groep (bijvoorbeeld kiezen aan de hand van prenten, boeken, een spel,...). Om met de groep tot één thema te komen moet er vaak heel wat onderhandeld worden. Er komen heel wat sociale vaardigheden bij kijken: luisteren naar elkaar, zoeken naar een gezamenlijke beslissing, ...

Nadat het thema vastligt, wordt met de kinderen bekeken wat ze rond dat thema precies willen te weten komen en op welke manier (bijvoorbeeld opzoeken in boeken, iets bezoeken, iemand uitnodigen en interviewen, een film bekijken, naar de bibliotheek gaan,...) Eens dit vaststaat kan de groep van start gaan. Het werken rond een thema resulteert steeds in een neerslag (bijvoorbeeld een tentoonstelling, een boekje, een toneel, een spel,...)

Op die manier verliep de naschoolse begeleiding gedurende het vorige schooljaar. (zie ook bijlage 1)

Zowel voor de ouders als voor de kinderen was het een geslaagd project.

(1) voor de kinderen

De kinderen waren meer gemotiveerd om mee te werken omdat er gewerkt werd rond een thema dat ze zelf gekozen hadden. We kunnen dan ook besluiten dat er minstens evenveel “gewerkt” (gelezen, geschreven, gedacht, ...) werd dan vroeger; alleen zijn de kinderen nu enthousiaster en werken ze spontaner mee. De kinderen waren op voorhand nieuwsgierig naar wat ze de volgende naschoolse begeleiding gingen doen, ze konden al eens iets meebrengen van thuis dat nuttig kon zijn in de naschoolse begeleiding (bv. hun huisdier, een boek, een CD,...),...

Vanaf dit schooljaar werd gekozen voor een nieuwe werkmethode om het leren meer ongedwongen te laten verlopen en meer in te spelen op de vragen en interesses van de kinderen. De kinderen zouden zelf kiezen waarover ze wilden leren, gingen na wat ze precies wilden weten van het onderwerp en hoe ze kennis zouden vergaren. De nieuwe informatie resulteerde steeds in een neerslag: een krant, een boekje, een tentoonstelling,... Ons groepje, twee jongens en twee meisjes: Joke, Luc, Kevin en Carolina kozen heel verschillende onderwerpen: dieren, treinen, sterren en planeten, speelgoed, indianen, snoep,... Zo werd rond het onderwerp “dieren” een video over huisdieren bekeken, werd er gekwist, maakten de kinderen een dierenpaspoort van hun lievelingsdier, bezochten ze een dierenspeciaalzaak en knutselden ze prachtige vogelnestjes en voederbollen. Een boekje, waarin alles werd opgeschreven was het resultaat. Bij het thema “indianen” werd iemand uitgenodigd en geïnterviewd die een tijdje bij de indianen verbleven had, werd er Indiaans gekookt, maakten we een veertooi en een toverzakje en speelden we toneel. Het thema “trein” zorgde voor een uitstapje naar het station, een gesprek met de stationchef en mooie foto's om een geweldige tentoonstelling voor de ouders te houden...

(Ellen Sannen, vrijwilligster naschoolse begeleiding Kinder- en Jeugdwerking Centrum Kauwenberg)

(2) de ouders

Wanneer de kinderen enthousiast zijn over hetgeen ze leren, motiveert dit ook de ouders. Het enthousiasme van de kinderen steekt de ouders aan.

Zo merkten we dat ook de ouders meer betrokken waren bij heel het gebeuren. Zo waren er ouders die samen met hun kinderen op zoek gingen in een boek dat ze thuis hadden, één van de ouders bracht een thema aan bij de groep van haar zoontje,...

Doordat ervaringsgericht werken veel activiteit inhoudt is het zo dat er veel “al doende wordt geleerd”. De kinderen hebben, veel meer dan vroeger het geval was, veel om thuis over te vertellen. Op die manier weten de ouders ook veel beter waar hun kinderen in de naschoolse begeleiding mee bezig zijn. De ouders spreken de begeleiding van hun kinderen dan ook veel meer aan dan vroeger.

Geregeld kunnen de kinderen ook iets leuk tonen aan hun ouders: een dierenboekje, een tentoonstelling, een zelfgemaakte kaart met belangrijke telefoonnummers,... Dergelijke concrete resultaten geven de ouders de kans om hun interesse aan hun kind te tonen.

3. Adviezen voor het onderwijs

1) de sfeer in de klas

“Het is belangrijk dat een kind zich goed voelt op school, dan pas kan het leren.”
(vrouwengroep onderwijs 1997)

Een kind dat zich goed voelt zal spontaan, open, ontspannen en zichzelf kunnen en durven zijn. Dit zijn noodzakelijke voorwaarden opdat een kind goed en graag zou leren en opdat het graag naar school zou komen.

Als leerkracht is het dan ook belangrijk veel aandacht te besteden aan de sfeer in de klas. Belangrijk voor de sfeer in de klas zijn de relaties tussen de leerlingen onderling en de relatie tussen de leerkracht en elke leerling.

** de leerlingen onderling*

Probeer ervoor te zorgen dat elk kind zich thuis voelt in de klas. Heb voldoende oog voor de relaties tussen de kinderen onderling.

Wanneer een kind nieuw is in de school probeer er dan voor te zorgen dat het zich niet alleen voelt. Dit is belangrijk, daar kinderen uit generatiearme gezinnen vaker van school veranderen dan andere kinderen.

Wanneer een kind in de klas gepest wordt, probeer er dan iets aan te doen.

** de relatie leerkracht - leerling*

Een voorwaarde opdat het kind zich goed zou voelen, is de aanwezigheid van een basisgevoel van veiligheid. Dit basisgevoel van veiligheid kan enkel ontstaan in een klimaat waarin het kind zich aanvaard voelt.

Wanneer men als leerkracht een positieve relatie met alle leerlingen wil hebben, moet men bij zichzelf nagaan of er vooroordelen spelen. Indien dit zo is, moet men proberen de invloed daarvan te minimaliseren en vooral aandacht te geven aan de positieve aspecten van elk kind. Dit is belangrijk omdat in onderzoeken werd vastgesteld dat vooroordelen (vaak onbewust!) de verwachtingen en het gedrag van leerkrachten ten aanzien van bepaalde kinderen bepalen.

Opdat vooroordelen tegenover kinderen en ouders uit generatiearme gezinnen zouden verdwijnen, is het noodzakelijk dat het onderwijs de leefwereld van die gezinnen leert kennen. Vorming van leerkrachten, directies en leerkrachten in opleiding over de leefwereld van generatiearme gezinnen is dan ook noodzakelijk.

2) meer projectwerk binnen het onderwijs

** leren over de werkelijkheid*

De wereld waarin het kind leeft moet het uitgangspunt van het leren zijn. Het is dan ook zinvol om de leeractiviteiten en het activiteiten aanbod in de klas te laten aansluiten bij de leefwereld van het kind. Hierdoor zal het kind beter te motiveren zijn om te leren; iedereen heeft namelijk de behoefte om de wereld waarin hij leeft te begrijpen.

Hierbij is het belangrijk op te merken dat de leefwereld van een kind uit een generatiearm gezin op bepaalde punten verschilt van de leefwereld van andere kinderen. Bij de keuze van een thema of een project is het belangrijk daar rekening mee te houden.

** de werkelijkheid opzoeken*

Het is belangrijk om niet alleen over de werkelijkheid te **praten**, maar de werkelijkheid met de kinderen te gaan **opzoeken** (bv. een leerwandeling in het bos of naar de post, een schooluitstap naar de sterrenwacht) of **aanwezig** te **stellen** (klank- of beeldmateriaal: bijvoorbeeld een video over het leven in Afrika, dia's, prenten). Op die manier wordt het geleerde zeer concreet gemaakt en kan elk kind zich die werkelijkheid voorstellen.

** vertrekken vanuit de vragen en de problemen van de kinderen*

Het is zinvol om uit te gaan van een reëel ervaren probleem bij de kinderen waarbij ze samen een weg moeten zoeken. Men moet proberen vaardigheden te mobiliseren die de leerlingen als zinvol ervaren.

Dit geeft een sterkere motivatie om te leren omdat het leren een functie heeft voor het kind.

II. DE RELATIE OUDERS - SCHOOL

“Ik sta voor alles alleen, zegt hij rustig. Ik moet boterhammen klaar maken, schoon goed gereed leggen en zien dat ze wat bij heeft tegen de regen. Sinds mijn vrouw er niet meer is, speel ik voor huisman, maar ik klaag er niet over: ik doe het graag. Mijn nieuwe vriendin, moet werken tot half negen ‘s avonds.

Ik volg mijn dochter op school. De meester had me verteld dat ze in lezen wat achterop was geraakt. Ze moest oefenen in luidop lezen. Daarom heb ik een boekje voor haar gekocht, vol verhaaltjes van elk twee bladzijden lang. Dankzij dat boekje en dankzij mijn aandacht voor haar gaat het nu al wat beter met dat lezen.

Natuurlijk! Als ze voelen dat ge als vader mee wilt, dan doet de school al wat ze kan. Als vader alleen was het in het begin niet zo gemakkelijk. Ik had immers geen voorbeeld! Thuis had ik geen vader meer (overleden) en was ik aan mijn lot overgelaten.

Mijn dochter doet goed mee op school. Ze wordt alleen ambetant als ze niet mee kan, als haar wat ontgaat of als ze iets niet verstaat. Dan moet ik ze moed geven, haar weer “goesting” doen krijgen. Als vader moet ik haar dus van heel dichtbij volgen.”

(interview in Centrum Kauwenberg, 1999)

1. Achtergrondinformatie en problemen

1. 1 Ervaringen van de ouders

Het contact tussen de school en de ouders die in armoede leven verloopt vaak moeilijk: mensen hebben weinig of geen contact met de juf of de meester van hun kind, ze durven moeilijk of niet naar de school stappen met problemen, er is geen vlotte communicatie,...

Dit heeft verschillende oorzaken:

Vaak hebben ouders negatieve ervaringen en pijnlijke herinneringen aan hun eigen schooltijd. Ook zij werden of voelden zich achtergesteld door de leerkracht, voelden zich geïsoleerd in de klas. Door hun negatieve schoolervaringen hebben zij op een negatieve manier het belang van het onderwijs leren kennen. Zij kennen niet de ervaring dat het onderwijs mogelijkheden biedt om te participeren in de samenleving. Integendeel, zij hebben het gevoel dat hun slechte onderwijs carrière één van de oorzaken is waardoor zij uit de samenleving gesloten worden.

De school staat ook ver van de leefwereld waarin Vierde Wereld-gezinnen dagelijks leven. In de school wordt er een andere taal gesproken dan de taal die zij gewoon zijn te gebruiken. In de school is er een andere cultuur met andere waarden en normen. Een aantal alledaagse problemen (gerechtsdeurwaarders, schulden, uithuis gezet worden,...) van Vierde Wereld-gezinnen zijn vreemd en taboe in de schoolwereld. Hierdoor schamen ouders zich en voelen ze zich vaak niet thuis in de school.

Tenslotte stellen we vast dat de ervaringen die hun kinderen hebben ook niet altijd zo positief zijn. Vaak gaan de kinderen niet graag naar school, worden ze gepest, hebben ze leerproblemen, krijgen ze negatieve opmerkingen,... Voor ouders wordt de school dan ook vaak geassocieerd met problemen. Bovendien is het zo dat ouders bij problemen niet zo snel hulp vragen. Dit omdat ze bang zijn dat zij de schuld van de problemen krijgen, omdat ze bang zijn dat de school hen slechte ouders zal vinden of omdat ze bang zijn dat de school en andere diensten zich in hun gezin zullen komen bemoeien. Deze angst hangt samen met het feit dat zij als kind vaak geplaagd zijn geweest. Zij willen niet dat hun kinderen hetzelfde overkomt en zijn dan ook bang dat wanneer zij hulp vragen bij problemen hun kinderen ook uithuisgeplaagd zullen worden.

“Ik ben bang hulp te vragen uit schrik dat ze mij dan een slechte moeder zouden vinden...”
(vrouwengroep, april 1999)

1. 2. Verwachtingen van de school ten aanzien van de ouders

Vanuit de school verwacht men een aantal dingen van de ouders. Bepaald schoolondersteunend gedrag beschouwt de school als normaal.

De school stelt echter vast dat een aantal kinderen vaak het gevraagde materiaal (knutselmateriaal, prentjes, woordenboek,...) niet mee hebben, hun zwemgerief, turnpak of bibliotheekboeken voor de zoveelste keer vergeten zijn, de afspraken die in hun agenda staan niet nakomen,...

Het niet in orde zijn van de kinderen wordt door de school vaak gezien als onwil of gebrek aan interesse door de ouders.

Wie de Vierde Wereld-gezinnen wat beter kent, weet dat onwil of gebrek aan interesse meestal niet de oorzaak zijn maar dat er andere redenen zijn.

Zo is het een feit dat het dagdagelijkse leven van Vierde Wereld-gezinnen voortdurend verstoord wordt door allerlei (onverwachte) moeilijkheden en allerlei andere problemen (o.a. deurwaarders, dreiging van plaatsing van kinderen, geldproblemen, ...). Het hoofd bieden aan deze acute bekommernissen vraagt alle energie die de gezinnen hebben en verdringen de school vaak naar de achtergrond.

Daarnaast is het ook zo dat het voor deze ouders niet steeds zo gemakkelijk is om naar de school toe te stappen om verduidelijking (bijvoorbeeld bij onduidelijke mededelingen in de agenda) te vragen. Bovendien is het ook niet steeds zo duidelijk wat de school vraagt of verwacht.

De realiteit is dan ook dat veel ouders van de Vierde Wereld grote inspanningen leveren om hun kinderen “zoals iedereen” naar school te laten gaan, maar dat die inspanningen niet altijd het verwachte resultaat hebben of dat die inspanningen in de school niet altijd (kunnen) gezien worden.

1. 3. er is weinig contact tussen de school en de ouders van de Vierde Wereld

(1) Eerst en vooral is er **onrechtstreeks contact** tussen de school en de ouders. Dit gebeurt meestal via de agenda, het heen-en-weer-schriftje in de kleuterschool, het rapport,... Men stelt vast dat bij Vierde Wereld-gezinnen de boodschap die hierin meegegeven wordt vaak niet aankomt of niet begrepen wordt zoals ze bedoeld was. Er is dan ook nood aan een directer contact.

“Als werkende ouder, is het moeilijk om contact met de school te hebben, ge hebt er weinig tijd voor. Als de school ver van huis is, is het nog moeilijker. Het gaat dan via de agenda, maar dat is heel onpersoonlijk”.

(2) Meer **rechtstreeks contact** is er bij de ouderavonden. Men stelt echter vast dat de gezinnen van de Vierde Wereld daar vaak niet aanwezig zijn. Ook hier spelen weer verschillende redenen die meestal niets met onwil of niet-geïnteresseerd zijn te maken hebben:

a) organisatorische drempels

Eerst en vooral zijn er een aantal praktische drempels die maken dat het voor een Vierde Wereld-gezin moeilijker is om zich te organiseren om naar het oudercontact van hun kinderen te komen:

*** vervoer**

Voor sommige ouders is het kunnen bereiken van de school een probleem. Meestal hebben zij geen eigen wagen waardoor zij beroep moeten doen op het openbaar vervoer. Dit zorgt soms voor problemen. Sommige scholen (bijvoorbeeld scholen buitengewoon onderwijs die voor de kinderen een busdienst organiseren) zijn met het openbaar vervoer namelijk niet of nauwelijks te bereiken.

*** kinderopvang**

Het niet hebben van opvang voor de kinderen is ook vaak een oorzaak om niet naar het oudercontact te komen. Vierde Wereld-gezinnen beschikken minder dan andere gezinnen over een netwerk van contacten die even hun kinderen kunnen opvangen. Een professionele babysit kunnen ze zich meestal niet veroorloven en vertrouwen ze ook niet altijd.

b) andere drempels

Naast de organisatorische drempels zijn er een aantal andere drempels die moeilijker te overwinnen zijn. Deze drempels hebben te maken met het Generatie-arm zijn van de ouders. Ze hebben vaak het gevoel dat ze onkundig zijn tegenover de leerkracht, vanuit vroegere negatieve ervaringen durven ze niet te gaan, ze zijn bang voor bedreigende vragen over de thuissituatie,...

Indien er dan toch contact is met de school dan gebeurt dit vaak door middel van instanties die het schoolondersteunend gedrag van de ouders begeleiden (KOCHUYT EN VERHOEVEN, 1994). Zo gebeurt het in Centrum Kauwenberg geregeld dat iemand van de werk(st)ers meegaat naar het oudercontact of bij problemen contact opneemt met de school.

Terwijl doorsnee-ouders, buiten de vaste contactmomenten, zelf contact opnemen met de leerkracht van hun kind, is het zo dat Vierde Wereld-ouders zelden op eigen initiatief contact opnemen met de school. Dit opnieuw omwille van hun eigen negatieve schoolervaring, de afstand die ze tegenover de school ervaren, het gevoel van bedreiging, de angst voor beschuldiging door buitenstaanders,...

“Ik heb problemen met mijn zoon, maar ik durf niet naar de school of het P.M.S.. Ik heb schrik dat de kinderen geplaatst zullen worden. Ik voel mij niet begrepen op school.”
(vrouwengroep 1998)

1. 4. gevolg

Er is een gebrek aan contact tussen de school en de ouders. Het gevolg daarvan is dat de schoolwereld en de wereld van de mensen van de Vierde Wereld vreemd voor elkaar blijven. Er ontstaat geen informatie-uitwisseling tussen deze twee werelden. Dit betekent dat de ouders niet weten hoe het er op school aan toe gaat, hoe hun kind op school is en welke problemen het kind op school heeft. De leerkrachten weten op hun beurt niet hoe de thuissituatie is van het kind en kunnen er bijgevolg ook geen rekening mee houden of op inspelen. Wanneer twee werelden van verschil elkaar niet kennen ontstaan er zeer snel misverstanden en is het vaak ook moeilijk dat er een positief contact ontstaat. Dit gebrek aan positief contact maakt dan ook dat het moeilijk wordt, wanneer er conflicten zijn, om die op te lossen. We zien dan ook dat kinderen regelmatig van school veranderen naar aanleiding van niet-opgeloste conflicten.

Om de kloof tussen de school en de generatiearme gezinnen te verkleinen en ook deze ouders de kans te geven om aan het schoolleven te participeren is het noodzakelijk dat men zowel de onderwijsmensen als de ouders iets ondernemen. Enerzijds moet gewerkt worden met de ouders om hun communicatie met de school te verbeteren (communicatieproject). Anderzijds zullen in de scholen een aantal zaken moeten veranderen opdat generatiearme ouders zich echt welkom gaan voelen op school.

2. Wat deden we zelf binnen Centrum Kauwenberg?

Binnen de werking van Centrum Kauwenberg werd een vormingsproject rond communicatie georganiseerd.

De bedoeling van het vormingsproject was:

- (1) te leren hoe mensen kunnen verwoorden wat ze willen zeggen
- (2) te leren hoe men, niet alleen voor zichzelf, maar ook in naam van de anderen kan spreken
- (3) te leren hoe men ervoor kan zorgen dat anderen luisteren naar wat men zegt en er dan ook rekening mee houden.

Volgende vaardigheden zijn hierbij belangrijk: durven spreken, hun eigen gedachten en gevoelens duidelijk verwoorden, inleven in andere(n), kunnen verwoorden wat anderen zeggen, spreken in naam van andere(n), niet afwijken van het onderwerp,...

Tijdens het vormingsproject werd gewerkt met video-opnamen rond verschillende situaties (o.a. de hoge prijs van de bosklassen die niet voor elk gezin betaalbaar is) in toneelvorm. Door samen naar de video te kijken ontdekte men: hoe menselijk gedrag in elkaar steekt en hoe mensen elkaars gedrag (meestal onbewust) beïnvloeden, hoe het soms komt dat mensen door hun gedrag juist bereiken wat ze niet willen bereiken, welk gedrag nodig is om zijn doel wel te bereiken.

3. Adviezen voor het onderwijs

1. de inschrijving van het kind in een nieuwe school

Een eerste en zeer belangrijk moment is de inschrijving van het kind in de school. De manier waarop de inschrijving van het kind gebeurt geeft een eerste indruk over de school.

Wat maakt een inschrijving tot een goede inschrijving?

** onthaal*

Maak van een inschrijving in de school meer dan een administratieve aangelegenheid. Een goed eerste contact met de school is heel belangrijk voor ouders en leerlingen. Zorg dat ze zich welkom voelen.

“Het hangt ervan af hoe ge in de school ontvangen wordt of ge u er thuis voelt om iets te durven vragen.”

(vrouwengroep onderwijs 1998)

** belangstelling tonen*

Toon als leerkracht of directie interesse voor de ouders en de kinderen. Zo kan je bijvoorbeeld vragen hoe het kind of de jongere het schoolgaan ervaart, wat positieve of negatieve ervaringen waren de voorbije schooljaren, waarom ze voor jouw school gekozen hebben,... Toon echte belangstelling en misbruik de informatie die gegeven werd door de ouders of het kind achteraf niet.

** informatie geven*

Geef informatie over hoe de school in mekaar zit: bv. de verschillende studierichtingen in het secundair onderwijs, de verschillende typen of opleidingsvormen in het buitengewoon onderwijs,...

Overloop het schoolreglement van de school en leg uit wat de bedoeling ervan is. Een schoolreglement is iets dat nadien vaak niet meer bekeken of gelezen wordt. Het is ook belangrijk dat het schoolreglement zo eenvoudig en zo kort mogelijk gehouden wordt. Dit draagt bij tot de duidelijkheid. Door bij de inschrijving aandacht te geven aan het schoolreglement geeft men aan dat men die afspraken belangrijk vindt binnen de school.

Maak duidelijk aan de ouders wie (directie, leerkracht, secretariaat, P.M.S.) voor wat verantwoordelijk is. Zeg wie er kan aangesproken worden bij allerlei soorten problemen en hoe dit best gebeurt (gewoon langskomen, een afspraak maken, telefonisch,...) Vaak veronderstelt men binnen de school dat wanneer ouders vragen of problemen hebben zij wel afkomen. Dit is echter niet zo evident. Wanneer dit van bij het begin heel duidelijk gezegd wordt, kan dit de drempel verlagen.

Tenslotte wordt het door ouders en leerlingen vaak op prijs gesteld wanneer er een rondleiding (klaslokalen, refter, turnzaal, speelplaats,...) gegeven wordt in de school. Op die manier kunnen ze zich concreet voorstellen hoe de school eruit ziet.

Wanneer men op die manier een inschrijving doet is het noodzakelijk dat men voldoende tijd neemt.

** administratief*

Het invullen van formulieren moet met de nodige fijngevoeligheid gebeuren. Het is goed er rekening mee te houden dat mensen alleenstaand zijn, gescheiden of samenwonend zijn, dat er nog kinderen in het gezin kunnen zijn die geplaatst zijn.

Wanneer de leerling in een instelling verblijft, kan ook gevraagd worden hoe de ouders het liefst geïnformeerd worden over hun kind (bijv. via het rapport).

Formulieren die door de ouders ingevuld moeten worden, moeten duidelijk en in eenvoudige taal opgesteld zijn.

2. andere contacten tijdens het schooljaar

(1) agenda

De aantekeningen in de agenda moeten zeer eenvoudig en duidelijk zijn.

Wanneer er bijvoorbeeld een brief meegegeven wordt om Zonnekind te bestellen moet er duidelijk in staan of dit verplicht is of niet.

(2) oudercontacten

** tijdstip van de activiteiten en kinderopvang*

Wanneer men ouders onmiddellijk na of voor de school uitnodigt heeft dit soms meer succes dan activiteiten waar ze speciaal voor moeten komen.

Voor sommige ouders is het ook een hele hulp wanneer er in de school kinderopvang is voorzien tijdens het oudercontact.

** uitnodigen*

Het heeft doorgaans meer succes wanneer men de ouders persoonlijk aanspreekt voor het oudercontact dan wanneer men een onpersoonlijk briefje mee geeft of een nota in de agenda van het kind zet. Wanneer men lang op voorhand de mensen uitnodigt voor een oudercontact, kan het zinvol zijn om vlak ervoor, ter herinnering, nog eens even te telefoneren naar de ouders.

** onthaal*

Het onthaal van de ouders bij een oudercontact is heel belangrijk. Voor een ouder die nog niet vaak of nog niet in de school geweest is kan het onbekende gebouw wel afschrikken. Het is daarom niet slecht dat er bij de ingang van de school iemand aanwezig is die de ouders de weg kan tonen naar de klas van hun kind.

De ouders moeten het gevoel krijgen dat ze welkom zijn. Het wachten is minder erg met een tas koffie.

“De infoavond op school was gezellig: er was iets te eten en te drinken. Ik ben lang blijven zitten.”

** luisteren, belangstelling tonen, respect voor ouders zoals ze zijn*

Wanneer ouders naar het oudercontact komen is het belangrijk hen ook aan het woord te laten en belangstelling te tonen voor wat zij over hun kind te vertellen hebben. Probeer correcte informatie te geven over de prestaties en het gedrag van het kind, maar probeer ook de positieve dingen in het kind te zien en te zeggen. Probeer ook de inspanningen die de ouders doen te zien en te erkennen.

** contact met ouders van geplaatste kinderen*

Voor ouders van geplaatste kinderen is het zeer belangrijk dat zij op de hoogte zijn van hoe hun kind het op school doet. Als school is het dan ook nodig dat men op voorhand probeert af te spreken met de ouders op welke manier (bijvoorbeeld via het rapport, via de telefoon,...) de ouders op de hoogte gehouden willen worden over hun kind. Zeker bij belangrijke momenten (bijvoorbeeld studiekeuze naar het secundair onderwijs) moet men er extra aandacht voor hebben dat de ouders van de geplaatste kinderen hierbij zoveel mogelijk betrokken worden.

** alternatieve vormen van ouder-contact*

Om ouders te ontmoeten is het belangrijk ook aandacht te besteden aan andere gelegenheden waar ouders op aanwezig zijn.

Zo kunnen de momenten aan de schoolpoort wanneer de ouders hun kinderen komen halen of brengen heel belangrijk zijn om contact te hebben met sommige ouders. Dit zijn ideale momenten voor informele babbels met de ouders. Op die manier kan je soms het vertrouwen van sommige ouders winnen.

Sommige scholen of leerkrachten proberen tijdens het oudercontact te werken via het kind. Zo mag het kind bijvoorbeeld meekomen met het oudercontact. Het niet alleen moeten gaan kan voor sommige ouders een grote ondersteuning betekenen. Zo zijn er leerkrachten die het kind allerlei dingen laten tonen dat het gemaakt heeft in de klas.

Feesten (smoutenbollenactie, schoolfeest, kerstmarkt,...) spreken vaak meer aan dan het oudercontact: feesten zijn gezellig, de ouders zijn minder bang om individueel aangesproken te worden.

Het is belangrijk dat de leerkrachten tijdens schoolfeesten voldoende vrij zijn en met de ouders te kunnen praten. Als school kan je er dus best voor zorgen dat een aantal vrijwilligers taken op zich nemen zodat de leerkrachten niet teveel taken krijgen tijdens het schoolfeest.

Feesten bieden ook de mogelijkheid om sommige ouders aan te spreken om een taak op zich te nemen. Wanneer mensen aangesproken worden om iets te doen gaan ze zich meer verantwoordelijk en meer betrokken bij de school voelen.

Het is ook belangrijk dat de prijzen zeer democratisch zijn zodat iedereen iets kan consumeren.

Voor sommige gezinnen is het schoolfeest toch nog een te hoge drempel. Sommige mensen zijn bang om uit de toon te vallen door bijvoorbeeld hun kledij. Anderen zitten zo krap bij kas dat ze liever niet komen dan er te zijn en zich met moeite een drankje te kunnen permitteren waardoor ze weer het gevoel krijgen onder te moeten doen voor de rest van de ouders. Nog anderen zijn bang om op het schoolfeest aangesproken te worden over minder aangename dingen zoals bijvoorbeeld het slechte gedrag van hun kind, de al zo lang onbetaalde rekeningen,...

** Als ouders ondanks de inspanningen van de school toch niet komen...*

Als school kan men alleen maar blijven zoeken en inspanningen doen. Het is zeer belangrijk begrip te hebben voor ouders die ondanks de inspanningen van de school toch niet komen en hen niet te veroordelen. Dit kan enkel wanneer er voldoende kennis is van de achtergrond van deze gezinnen. Vorming van leerkrachten en leerkrachten in opleiding rond deze problematiek is dan ook van zeer groot belang. Enkel dan is het mogelijk om zich niet te laten ontmoedigen.

In deze brochure (zie bijlage 3) staat een ganzenbordspel waarin al spelend de leefwereld van een generatiearm gezin in verband met onderwijs weergegeven wordt.

III. KOSTPRIJS VAN HET ONDERWIJS

“Onderwijs is gratis, dus alles wat bij het onderwijs komt zou gratis moeten zijn. Wij willen geen afzonderlijke maatregelen voor kinderen die in armoede leven. Door afzonderlijke maatregelen krijgen de kinderen anders weer de stempel van “arme”. Door afzonderlijke regels worden wij weer vernederd.”

(Nationale Kelderbijeenkomst A.T.D. december 1998, feestkelder rond het thema “De wereld die wij dromen voor onze kinderen)

1. Achtergrondinformatie en problemen

“De moeilijkheden van gezinnen om het hoofd te bieden aan de schoolkosten zijn niet de enige moeilijkheden van functioneren en slagen op school van kansarme kinderen. Maar zij “verzuren” letterlijk het hele schoolleven van het kind en de relaties tussen de school en zijn familie, vanaf het begin, dagelijks en gedurende de hele scholing.”

(Werkdocument “Het basis- en secundair onderwijs is niet kosteloos”, ATD-Vierde Wereld en netwerk Onderwijs)

Wanneer mensen van de Vierde Wereld over onderwijs praten, komen ook altijd de kosten die de school meebrengen ter sprake. Hoewel het lager onderwijs in principe gratis is, zijn er toch een aantal dingen die betaald dienen te worden. Zo zijn er een aantal bijkomende studiekosten (aankoop van een woordenboek, schoolreis, toneelvoorstelling, aankoop van een turnuniform, het blijven eten (van boterhammen) in de refter van de school,...)

“Deze kosten, die vaak op korte termijn betaald dienen te worden en hoog zijn als men een beperkt inkomen heeft, kunnen door arme ouders vaak niet (op tijd) betaald worden. Dit wordt vaak niet begrepen door de leerkrachten en wordt als vernederend en beschamend ervaren door zowel het kind als de ouders.”

(KOCHUYT, T. en VERHOEVEN, J., Kansanongelijkheid in het onderwijs. Een biografisch onderzoek naar het schoolgaan in arbeiders en kansarme gezinnen, Departement onderwijssociologie, Brussel, 1994)

Het niet kunnen betalen van de rekeningen brengen heel wat negatieve effecten met zich mee:

- in sommige scholen krijgt men een negatief etiket: “t zijn altijd dezelfde die niet betalen”,
- ouders schamen zich omdat ze de rekeningen niet kunnen betalen. Ze gaan de school mijden omdat ze bang zijn aangesproken te worden over de niet-betaalde rekeningen. Hierdoor blijven ze soms ook weg van oudercontacten, schoolfeesten,... De school krijgt daardoor het gevoel dat de ouders niet geïnteresseerd zijn in het naar school gaan van hun kinderen. Het niet kunnen betalen van de rekeningen heeft m.a.w. invloed op het contact tussen de ouders en de school,
- kinderen schamen zich omdat er steeds weer opmerkingen gemaakt worden over het feit dat hun ouders nog moeten betalen,
- ouders kiezen de school of de studierichting van hun kind soms op basis van wat het hen gaat kosten. De kinderen komen daardoor soms terecht in minder geschikte scholen of studierichtingen met weinig toekomstperspectieven of studierichtingen waarvoor ze weinig gemotiveerd zijn,
- wanneer de niet-betaalde rekeningen te hoog oplopen veranderen de ouders hun kind soms van school,...

Naast de bijkomende studiekosten, zijn er nog andere kosten die niet echt verplicht zijn, maar die toch aangevoeld worden door de ouders als een verplichting. Als ouder voelt men zich min of meer verplicht aan de heersende schoolcultuur deel te nemen. De kosten die we hier bedoelen zijn de abonnementen op tijdschriften (Zonnekind, Zonneland, Zonnestraal), het kopen van de foto's van de schoolfotoograaf, het tracteren met verjaardagen, het geven van een cadeautje aan de juf of meester bij het einde van het schooljaar,...

Wat deden we zelf binnen Centrum Kauwenberg?

In de eerste plaats werd er in de Vrouwengroep Onderwijs nagedacht over de kostprijs van het onderwijs.

De ouders maakten een inventaris van welke kosten er allemaal komen kijken bij het naar school gaan van hun kinderen. Samen bekeken wij op welke manier de rekeningen in hun scholen betaald werden en wat er gebeurt wanneer zij rekeningen niet kunnen betalen (wat onderneemt de school en welke stappen zetten zij zelf). Tenslotte zochten we naar manieren waarop scholen op financieel vlak rekening kunnen houden met kinderen uit Vierde Wereldgezinnen.

Daarnaast vonden wij het belangrijk om ook de stem van de scholen te horen. Hoewel er vroeger reeds onderzoeken naar de kosten van het onderwijs zijn gedaan, wilden we zelf een vragenlijst afnemen. Dit omwille van de ouders die in de projectgroep rond onderwijs zitten. De ouders zijn minder geïnteresseerd in vroegere onderzoeken, maar zijn wel heel nieuwsgierig naar de resultaten van de gesprekken met de scholen van hun eigen kinderen. Daarom werd in 19 Antwerpse scholen een uitgebreide vragenlijst (zie bijlage 2) afgenomen. We gingen in gesprek met alle basisscholen waar er kinderen zitten van wie het gezin naar Centrum Kauwenberg komt.

3. Adviezen voor het onderwijs

** gebruik van materiaal*

Het is zinvol om als school te denken aan de aankoop van materiaal (rekenmachines, woordenboeken, passers, atlanten,...) binnen de school. Voor de ouders zijn dit dure aankopen. Wanneer de school dergelijk materiaal aankoopt en de leerlingen laten gebruiken, bespaart dit de ouders heel wat geld.

“Bij ons is het zo dat een aantal schoolbenodigdheden door de school aangeschaft worden. Zo heeft onze school een aantal passers, woordenboeken, rekenmachines,... die in de klas door de leerlingen gebruikt worden.”

(vragenlijst Centrum Kauwenberg in verband met de kostprijs onderwijs)

** Op voorhand verwittigen*

Wanneer ouders lang genoeg op voorhand weten wat ze moeten betalen, is de kans groter dat zij kunnen betalen wanneer de andere ouders van de klas betalen. Ouders vinden het heel belangrijk dat ze op voorhand een overzicht hebben van wat de school van hun kinderen zal kosten. Ze weten dit ook graag voor bedragen die voor sommige mensen klein lijken. Een klein bedrag is al snel groot als je inkomen klein is of als je veel schulden af te betalen hebt. Als je meerdere kinderen hebt, vormen de kleine kosten voor elk kind afzonderlijk samen al snel een groot bedrag.

Sommige scholen geven bij het einde van het vorige schooljaar een lijst mee met het materiaal dat de kinderen het volgende schooljaar nodig hebben. De ouders kunnen op die manier de aankoop van dat materiaal spreiden zodat die kosten er niet in september nog eens bijkomen.

“Soms staat er ‘s avonds in mijn zoon zijn agenda dat hij geld moet meebrengen tegen de volgende dag of tegen de dag daarna. Als dat op een moeilijk moment van de maand is, kan dat soms heel ambetant zijn.”

(Vrouwengroep Onderwijs Kauwenberg, 1999)

** schoolreizen, uitstappen, openluchtklassen (bos-, zee- en sneeuwklassen)*

De uitstappen die de school organiseert betekenen vaak een zware kost voor de ouders. Regelmatig zien we bijvoorbeeld dat de ouders hun kinderen de dag van de schoolreis thuis houden omdat ze het niet kunnen betalen. Binnen de groepsbijeenkomsten rond onderwijs was het duidelijk dat de ouders het heel belangrijk vinden dat hun kinderen aan uitstappen kunnen deelnemen. De ouders vinden het ook belangrijk en nodig dat de scholen uitstappen en activiteiten buiten de schoolmuren organiseren omdat dit voor hun kinderen een kans is om nieuwe dingen te leren kennen. Daarnaast is het ook zo dat de meeste van de ouders geen voorstanders blijken te zijn van een “sociale kas”. Het mag geen systeem worden dat de school allerlei activiteiten organiseert en dat diegenen die het niet kunnen betalen het maar moeten komen zeggen zodat de school hen gratis kan laten meegaan. Ouders vinden het namelijk vernederend om steeds te moeten gaan zeggen dat zij niet kunnen betalen. Het is een uitdaging voor de scholen om op zoek te gaan naar uitstappen en schoolreizen die betaalbaar zijn voor iedereen en die een educatieve waarde hebben. Een boeiende uitstap hoeft niet altijd duur te zijn: een boswandeling, een bezoek aan het station, een bezoek aan een stedelijk museum,...

Organiseer per jaar liever veel kleine en goedkope of kosteloze uitstappen (bezoek aan de post, het politiekantoor, de bakker,...) dan een paar dure en grote uitstappen.

Veel scholen beperken de kostprijs van hun activiteiten ook door gebruik te maken van het openbaar vervoer waardoor ze bijvoorbeeld geen bus moeten inleggen.

** afspraken maken rond het betalen van rekeningen*

Wanneer men op school moet gaan zeggen dat men een rekening niet kan betalen op het moment dat ze zou moeten betaald worden voelt men zich vaak beschaamd. Toch is het belangrijk dat de ouders over deze problemen kunnen praten in de school. Om hierover te kunnen praten is het belangrijk dat er in de school openheid is rond het betalen van rekeningen. Dit betekent dat wanneer ouders problemen hebben met het betalen van rekeningen, zij moeten weten dat zij die problemen met iemand in de school kunnen bespreken.

Zeg bij de inschrijving van het kind tegen de ouders bij wie ze terecht kunnen als ze problemen hebben om de rekeningen te betalen. Dit kan in het schoolreglement herhaald worden.

Wanneer men werkt met grote rekeningen (bijvoorbeeld een rekening per trimester) vermeld dan op de rekening bij wie men terecht kan bij problemen in verband met de betaling.

“De eerste keer als ik in school problemen had met de rekeningen van mijn kinderen vond ik het heel lastig om aan de directeur te gaan vragen of er geen regeling mogelijk was.”

(Vrouwengroep onderwijs 1999)

** Sociale kassen of niet?*

Wanneer men ziet dat sommige mensen omwille van financiële redenen niet kunnen deelnemen aan bepaalde schoolactiviteiten kan men twee soorten oplossingen bedenken. Men kan kiezen voor een vorm van een “sociale kas”. Dit betekent dat er in de school een kas is

waaruit geld gebruikt kan worden wanneer bepaalde kinderen iets (bijvoorbeeld bosklassen, schoolreis, een uniform,...) niet kunnen betalen. Dit systeem wordt reeds in veel scholen op één of andere manier toegepast. Een andere oplossing bestaat in het verminderen en beperken van de schoolkosten voor alle kinderen en de extra schoolkosten zo organiseren dat ze voor iedereen haalbaar zijn. Vanuit Centrum Kauwenberg kiezen wij voor de laatste oplossing. Wanneer er gewerkt wordt met sociale kassen krijgt men weer een systeem waarbij er voor kinderen uit Vierde Wereld-gezinnen een uitzondering gemaakt moet worden. Dit terwijl het grootste verlangen van deze gezinnen erin bestaat te zijn zoals alle andere gezinnen en op een gelijke manier behandeld te worden.

“Wij willen scholen die rekening houden met kinderen die in armoede leven en die onze kinderen gelijk behandelen. Wij willen goed onderwijs voor onze kinderen. Onderwijs is gratis, dus alles wat bij het onderwijs komt zou ook gratis moeten zijn. Wij willen geen afzonderlijke maatregelen voor kinderen die in armoede leven. Door afzonderlijke regels krijgen de kinderen anders weer de stempel van “arme”. Door afzonderlijke regels worden wij weer vernederd.”

(Nationale Kelderbijeenkomst A.T.D. december 1998, feestkelder rond het thema “De wereld die wij dromen voor onze kinderen.”)

** Wat als rekeningen niet betaald worden?*

Wanneer rekeningen niet betaald worden, moet de school contact opnemen met de ouders van het kind.

Indien mogelijk moet men proberen het kind zelf zo weinig mogelijk te betrekken bij de geldproblemen. Het is inderdaad niet rechtvaardig (en soms ook niet wettelijk!) maatregelen te treffen waarvan het kind het slachtoffer wordt: bijvoorbeeld weigeren het rapport te geven, de papieren voor een studiebeurs niet willen invullen,...

Bij het maken van afspraken rond het betalen van achterstallige rekeningen moet men proberen tot concrete, duidelijke en haalbare afspraken te komen. Wanneer men een datum afspreekt waarop de ouders moeten betalen kan het nuttig zijn om rekening te houden met het moment waarop die ouders hun inkomen krijgen. Dit moment is niet voor iedereen hetzelfde: voor de ene kan een goed moment zijn wanneer het kindergeld toekomt, bij iemand anders is dit het begin van de maand, wanneer het invaliditeitsgeld komt, werkloosheidsuitkering,...

“Kosten die niet kunnen betaald worden, daarvan mag het kind niet de dupe zijn. Mijn zoon kreeg zijn rapport niet omdat er nog een rekening niet betaald was. We hadden het rapport echter nodig om hem in te schrijven in zijn nieuwe school. Als ge in die nieuwe school moet uitleggen waarom uw zoon geen rapport heeft, hebt ge direct al weer ne stempel.
(onderwijsgroep Kauwenberg 1999)

** Tracteren met verjaardagen, het organiseren van feestjes in de klas,...*

Bij allerlei kleine dingen moet men er als leerkracht attent voor zijn kinderen niet uit te sluiten. Ga er niet vanuit dat kinderen bijvoorbeeld een cadeautje voor een kerstfeestje, verkleedkleden voor het carnavalsfeestje, ... kunnen meebrengen naar school. Probeer hiermee

op een creatieve manier om te gaan. Zo kan je bijvoorbeeld de kinderen bijvoorbeeld iets voor elkaar laten maken, kan je voor carnaval verkleeding knutselen in de klas,...
Wanneer een kind verjaart zou je de gewoonte kunnen hebben in de klas dat niet de jarige tracteert, maar dat de leerkracht snoep heeft dat uitgedeeld wordt.

“In zijn vorige school kreeg die kleuter nooit een kroon met zijn verjaardag omdat hij geen snoep mee had om te tracteren. De juf zei dat hij niet mocht vertellen aan de andere kinderen dat hij jarig was omdat ze dan snoep willen. De juf zei dat ze hem dan gingen pesten.”
(vrijwilligster Kinder- en Jeugdwerking Kauwenberg en kleuterleidster)

* *Creativiteit*

Tot slot willen wij een overzichtje geven van een aantal creatieve ideeën die we van ouders of scholen hoorden. Het zijn ideeën die kostenbesparend zijn, maar toch leuk! Dit is belangrijk. We willen namelijk zoeken naar een “goedkoper” onderwijssysteem zonder de kwaliteit en de aantrekkelijkheid van het onderwijs te verminderen.

- In heel wat scholen worden er nog nieuwjaarsbrieven verkocht. In een paar scholen worden de nieuwjaarsbrieven geknutseld door de kinderen. Een zelfgeknutselde nieuwjaarsbrief kost niets en is een stuk origineler dan een voorgedrukte nieuwjaarsbrief.

- Om te besparen op de prijs van de bosklassen is er een school die de kinderen op bosklassen in groepjes zelf laat koken. Dit maakt een serieus verschil in de prijs van de bosklassen en het is een leerrijke en plezierige activiteit voor de kinderen.

- In een paar scholen maken de kinderen in de handwerkles een zwem- of een turnzak zodat iedereen in de klas een zelfgemaakte zak heeft. De ouders hoeven geen zak te kopen, de handwerkles wordt functioneel en de kinderen zijn fier op hun zelfgemaakte zak.

- In verschillende scholen wordt er rond Kerstmis een Kerstmarkt gehouden. Op die Kerstmarkt worden knutselwerkjes van de kinderen verkocht. Bovendien kan er ook iets gegeten en gedronken worden.

- In één school was er iemand van de leerkrachten die zelf foto's maakte van de kinderen. Op die manier kunnen de ouders een foto van hun kind kopen zonder dat ze veel geld moeten geven aan de schoolfotograaf.
Een andere school maakt zelf klasfoto's en maakt een kalender met die foto's. Die kalender wordt dan verkocht ten voordele van de school. Op die manier kunnen de ouders een kalender kopen voor de prijs die zij anders (wanneer de schoolfotograaf die doet) alleen aan de klasfoto zouden geven. Zo hebben ouders en kinderen een klasfoto en heeft de school de opbrengst van de kalenders.

- In sommige scholen wordt de prijs van de activiteiten gedrukt door te besparen op het vervoer van en naar de activiteit. In twee scholen wordt ervoor gezorgd dat er, naast de fietsen van de leerlingen zelf, een aantal fietsen aanwezig zijn, zodat ze met de fiets naar bepaalde activiteiten kunnen gaan (secundair onderwijs).

Bijlage 1: Jaaroverzicht naschoolse begeleiding groep 2
1ste, 2de en 3de leerjaar

THEMA: DIEREN

1. Naar de bibliotheek

Iedereen kiest een dier om gegevens over op te zoeken die dan op een “dierenidentiteitskaart” komen

2. Invullen van de dierenidentiteitskaarten

3. Bellen naar de dierenarts met de vraag of zij wil langs komen voor een interview.
Vragen bedenken voor het interview met de dierenarts.

4. De dierenarts komt op bezoek

5. Afwerken van de dierenidentiteitskaarten.
Verslagje maken van het bezoek van de dierenarts.
Tekeningen maken voor de dierenkrant.

6. Maken van een collage rond dieren.

7. Afwerken van het dierenkrantje waarin alles van het project verwerkt wordt.
Ze maken gebruik van de computer.

THEMA: TELEFONEREN

1. Oefenen: zelf bellen, telefoon opnemen.
2. Leren bellen in een telefooncel.
3. Maken van een telefoonlijst met de belangrijkste nummers op.

THEMA: SPEELGOED

1. Zelf maken van speelgoed: maken van een “Kauwenbergkwartet”.
2. Communicatieopdracht: in 2 groepjes een spel verzinnen voor de andere groep en het duidelijk kunnen uitleggen.
3. Bezoek aan het Speelgoedmuseum in Mechelen.
4. De kinderen mochten speelgoed van thuis meebrengen om mee te spelen.
5. Afwerken van de “Kauwenbergkwartetten”.

THEMA: MUZIEK

1. Muziekkwis (over instrumenten,...)
2. Herhaling van het geleerde in de muziekkwis a.d.h.v. het invullen van hun muziekboekje.
3. Aanleren van een lied rond muzieknoden.
4. Het maken van schellestokken + het infoefenen van het liedje met gebruik van de schellestokken.
5. Het maken van muziek met ritme-instrumenten en xylofonen.
Oefenen van het geleerde lied op deze instrumenten.

6. Optreden voor de andere kinderen en de mensen die op de instuif waren.

THEMA: BOERDERIJ

1. Schrijven van een brief naar een boer om te vragen of we op bezoek mogen komen.

2. Bezoek aan de boerderij.

Elk kind krijgt een brief met enkele opdrachten.

3. Groepsgesprek over het bezoek aan de boerderij en het bekijken van de foto's hiervan.

Invullen van enkele werkblaadjes over de boerderij als herhaling.

Maken van een collage over de boerderij.

4. Werkboekjes uit het vakantieboek van Zonnekind rond de boerderij.

THEMA: ANDERE LANDEN

1. Elk kind krijgt een talenboekje met daarin enkele elementaire woorden in het Engels, Frans en Duits. De vertalingen van de woorden worden samen gezocht en dan ingevuld.

2. Naar de bibliotheek gaan, waar iedereen een boek zoekt over een land waar hij of zij iets over wil weten.

3. Steekkaarten maken over het land dat ze gekozen hebben.

4. Koken uit andere landen. Chinees koken.

Bijlage 2: Enquête kostprijs onderwijs en verwerking van de gegevens

Manier waarop de rekeningen betaald worden

** algemeen*

Deze cijfers geven weer in hoeveel scholen een bepaalde manier van betalen van toepassing is:

- vast bedrag per maand

0

- vast bedrag per trimester	0	
- vast bedrag per maand in combinatie met een afrekening	1	
- vast bedrag per trimester in combinatie met een afrekening	1	
- alles wordt afzonderlijk betaald	10	
- een afrekening per maand	2	
- een afrekening per trimester		2
- een andere regeling	3	
- geen antwoord	1	

De andere manieren van betalen zijn:

- alles wordt per week betaald
- een spaarsysteem; dit wil zeggen dat de kinderen elke week een bepaald bedrag moeten betalen, daarvan worden alle kosten afgetrokken en op het einde van het schooljaar wordt de overschot teruggegeven
- een provisiekaart; dit wil zeggen dat de ouders een kaart kopen van een bepaald bedrag (800fr. voor lagere school, 400fr. voor kleuterschool) waarop de leerkracht alle kosten aftrekt. De kinderen bewaren die kaart in de agenda zodat de ouders kunnen volgen hoeveel geld er nog op de kaart staat. Wanneer de kaart leeg is moeten de ouders een nieuwe kaart kopen.

*** de betaling van bos-, zee- en sneeuwklassen**

- verplicht in één keer	2
- verplicht door middel van een spaarsysteem	2
- de keuze tussen in één keer betalen en een spaarsysteem	12
- niet van toepassing*	3

* In drie scholen werden er geen bos-, zee- of sneeuwklassen georganiseerd. Eén school was een kleuterschool en de twee andere scholen hadden dit afgeschaft omdat ze dit te duur vonden

Kosten

Wat opvalt is dat er voor veel zakendingen zo een groot verschil in prijs bestaat in de verschillende scholen.

*** zwemmen**

goedkoopste school: gratis

duurste school: 65fr. per keer

Bij de bevraagde scholen was het zo dat in het Stedelijk onderwijs het zwemmen steeds gratis was; voor de Stedelijke scholen is het gebruik van het zwembad gratis.

*** refter (zonder drankje)**

goedkoopste school: gratis

duurste school: 20 fr. per dag

*** warme maaltijden**

goedkoopste school: 70 fr. (60fr. voor kleuters)

duurste school: 140 fr.

Slechts in weinig scholen is het mogelijk om een warme maaltijd te nemen.

*** drankjes**

goedkoopste school: 7fr.

duurste school: 20 fr. (voor soep)

In sommige scholen is het zo dat in de prijs voor de middag-refter gratis thee, water en koffie inbegrepen is. In sommige scholen mogen de kinderen ook eigen drankjes meebrengen waardoor je zelf kiest hoe goedkoop of hoe duur de drankjes zijn.

*** voor- en nabewaking (niet de woensdagnamiddagopvang)**

goedkoopste school: 20 fr. per uur

duurste school: 50 fr. per uur

Eén school organiseert gratis voor- en nabewaking.

*** bos-, zee- en sneeuwklassen**

per openluchtklas

goedkoopste openluchtklas: 1000 fr. (voor 3 dagen)

duurste openluchtklas: 16.000fr. (voor 12 dagen)

berekend per dag

goedkoopste school: 333fr. per dag

duurste school: 1600fr. per dag

*** klasfoto's**

goedkoopste school: 20fr.

duurste school: 100fr.

Eén school gaf de laatstejaars gratis hun klasfoto.

*** uitstappen (culturele activiteiten, sportdag, schoolreis,...)**

Ook hier is er een groot verschil in prijzen. Het vergelijken van deze cijfers is moeilijk omdat het bij het verzamelen van de gegevens moeilijk bleek om in alle scholen een correct en volledig overzicht te krijgen van alle uitstappen en hun juiste prijs.

Sociale maatregelen die door de school genomen worden

Binnen de enquête werd gevraagd naar mogelijke sociale maatregelen die de school neemt. De cijfers geven weer in hoeveel scholen een bepaalde maatregel van toepassing is.

- vermindering naargelang het aantal kinderen van hetzelfde gezin binnen de school (als individuele maatregel)	2
- vermindering naargelang het aantal kinderen van hetzelfde gezin binnen de school (als algemene regel)	7
- gratis warme maaltijd voor kinderen van ouders met een bestaansminimum (binnen Buitengewoon Onderwijs)	1
- een sociale kas	13

Maatregelen ten aanzien van slechte betalrs

De cijfers geven weer in hoeveel scholen een bepaalde maatregel genomen werd wanneer rekeningen niet betaald worden:

- maandelijks afbetalingsplan	7	
- uitstel van betaling	13	
- afwachten	11	
- rechtstreeks contact opnemen met de ouders	14	
- herinneringsfactuur	14	
- aan de ouders vragen om de kosten te beperken	6	
- niet betalen dan ook niet meegaan, geen drankje	3	
- bepaalde bedragen kwijtschelden	5	
- via het O.C.M.W. regelen	9	
- P.M.S. of sociale dienst van de school inschakelen		2
- op de rekening staat vermeld bij wie je terecht kan bij problemen		5
- in schoolreglement staat bij wie je terecht kan bij problemen	2	
- dreiging met deurwaarder bij grote bedragen	1	
- spaarsysteem voor slechte betalrs	2	
- rekening wekelijks laten betalen	1	

Aantal slechte betalrs

**** percentage slechte betalrs***

Aan de directies werd gevraagd een schatting te maken van het aantal slechte betalrs binnen hun school.

- 0% tot 10%	8
- 10% tot 20%	4
- 20% tot 30%	0
- 30% tot 40%	1
- 40% tot 50%	1
- 50 % of meer	0
- geen antwoord	5

**** tendens in verband met het aantal slechte betalrs***

Aan de scholen werd ook gevraagd of ze de indruk hadden dat het aantal slechte betalrs het laatste jaar toegenomen, gedaald of hetzelfde gebleven was.

- afgenomen	2
- hetzelfde gebleven	8
- toegenomen	8
- geen mening	1

VRAGENLIJST KOSTPRIJS ONDERWIJS.

Deze vragenlijst wordt afgenomen in het kader van het project “onderwijs” dat loopt binnen Centrum Kauwenberg, een Vierde Wereld-centrum. Met deze vragenlijst willen we enerzijds te weten komen hoeveel het onderwijs voor de ouders effectief kost. Anderzijds willen we een beeld krijgen op hoe scholen reageren tegenover ouders bij het slecht of niet betalen van schoolrekeningen. De resultaten van deze vragenlijst zullen met de ouders van Centrum Kauwenberg besproken worden en op basis van die bespreking zullen een aantal voorstellen geformuleerd worden in verband met het financiële aspect van het onderwijs.

(De antwoorden op de vragenlijst zullen anoniem blijven; dit wil zeggen dat bij de bespreking ervan niet zal aangegeven worden welke school wat geantwoord heeft.)

1. ALGEMENE GEGEVENS SCHOOL

naam school:
 adres school:
 inrichtende macht:
 onderwijsnet:
 P.M.S.:
 % migranten in de school aanwezig:

2. KOSTEN

A. Schoolbenodigdheden

	zelf kopen prijs	kopen in school prijs	huren prijs	gebruiken prijs
boekentas				
schriften				
pennenzak				
boeken				
woordenboek				
bijbel/koran				
schildergerei				
potloden/stiften				
passer				
lat/tekendriehoek/ venndiagram				
agenda				
uniform				
turnpantoffels				
turnkledij				
turnzak				
zwempak				
badmuts				
zwemzak				
tijdschriften				

B. Onkosten

- zwemgeld

- prijs:

inkom zwembad

vervoer

lesgever

- hoe dikwijls gaan ze zwemmen?:.....

- refter

- prijs:per.....

begeleiding

onderhoud/verwarming

drankje

- warm middagmaal

- prijs kleuters:

- prijs kinderen lager onderwijs:

- drankjes: - tijdens de speeltijd

zelf meebrengen

kopen in school

verplicht (dus de kinderen mogen zelf geen drank meenemen)

- prijs:

niet verplicht

- tijdens middagmaal

- zelf meebrengen
- school
 - verplicht (dus de kinderen mogen zelf geen drank meenemen)
 - prijs:
 - thee, water gratis
 - vrij
 - prijs:
 - thee, water gratis

- koeken of fruit:

- neen
- ja
- prijs:

- busdienst:

- neen
- ja
- prijs:

- naschoolse opvang

- voorbewaking
 - prijs:
- nabewaking
 - prijs:

- bos-, zee- en sneeuwklassen

		bos/zee/sneeuw	Prijs	aantal dagen
☐	1ste lj			
☐	2de lj			
☐	3de lj			
☐	4de lj			
☐	5de lj			
☐	6de lj			

- Uitstappen (culturele activiteiten, sportdag, schoolreis, andere uitstappen,...)

Noteer: omschrijving van de activiteit (soort en plaats) en de prijs.

3de kleuterklas

.....
.....
.....
.....
.....

3de leerjaar

.....
.....
.....
.....
.....

6de leerjaar

.....
.....
.....
.....
.....

- algemene administratieve kosten (copies,...):

- prijs:

- bibliotheekbezoek:

- prijs:

C. BIJKOMENDE KOSTEN

- Acties van de school ten voordele van de school

- Welke acties? Hoeveel?.....
.....
.....
.....

- Waaraan wordt de opbrengst van die acties dan besteed?.....

.....
.....
.....

- Andere solidariteitsacties

- Welke acties?

.....
.....
.....

- Klasfoto's

- prijs:

Andere foto's

- prijs:

- Nieuwjaarsbrieven

zelf maken in de klas

kopen

- prijs:

- **Andere bijkomende kosten:**

.....
.....
.....

3 HOE BETALEN DE OUDERS DE SCHOOLREKENINGEN?

A. Algemeen

vast bedrag per maand

in dit vast bedrag zijn alle kosten inbegrepen

naast dit bedrag moeten nog een aantal zaken apart betaald worden: o.a.

.....
.....

- vast bedrag per trimester
 - in dit vast bedrag zijn alle kosten inbegrepen
 - naast dit bedrag moeten nog een aantal zaken apart betaald worden: o.a.

.....

- vast bedrag per maand in combinatie met een afrekening
 - hier zijn alle kosten inbegrepen
 - hiernaast moeten nog een aantal zaken apart betaald worden: o.a.

.....

- vast bedrag per trimester in combinatie met een afrekening
 - hier zijn alle kosten inbegrepen
 - hiernaast moeten nog een aantal zaken apart betaald worden: o.a.

.....

alles wordt afzonderlijk betaald

een afrekening per maand

een afrekening per trimester

B. Betaling van bos-, zee- en sneeuwklassen

- verplicht in één keer
- verplicht door middel van een spaarsysteem
- de keuze tussen in één keer betalen en betalen door middel van een spaarsysteem
- is inbegrepen in de algemene rekening

4. SOCIALE MAATREGELEN

- vermindering naargelang het aantal kinderen in hetzelfde gezin
- bepaalde prijzen zijn afhankelijk van het inkomen van de ouders:
 - o.a.
- er is een sociale kas
- openluchtklassen worden gesponsord (bv. door parochie)
- de school probeert de kosten van de activiteiten te beperken
 - hoe?

.....

5. SLECHTE BETALERS

A. Welke maatregelen worden er genomen ten aanzien van slechte betalers?

.....
.....
.....
.....
.....

- maandelijks afbetalingsplan
- uitstel van betaling
- spaarsysteem (enkel voor slechte betalers, anderen betalen gewoon)
- afwachten
- doorgeven aan de stadsontvanger
- rechtstreeks contact met de ouders
- regelmatig een herinneringsfactuur sturen
- aan de ouders vragen om de schoolkosten van hun kinderen te beperken
- niet betalen dan ook niet meegaan, geen warm eten,....
- rekeningen wekelijks laten betalen
- bepaalde bedragen kwijtschelden
- via het OCMW regelen
- alleen de directeur is van het slechte betalen op de hoogte
- alleen de directeur en de leerkracht is van het slechte betalen op de hoogte
- PMS of sociale dienst van de school inschakelen
- op rekening staat aangegeven bij wie men terecht kan indien er problemen zijn met betaling
- andere:

B. Hoeveel % slechte betalers zijn er op jullie school?

.....

C. Het probleem van slechte betalers is volgens jullie het laatste jaar:

- afgenomen
- hetzelfde gebleven
- toegenomen

D. Hebben jullie zelf suggesties ter voorkoming of ter oplossing van deze problematiek?

.....
.....
.....
.....
.....

6. WIE BEPAALT HET FINANCIËLE BELEID VAN DE SCHOOL?

Wie bepaalt het financiële beleid op school? Over welke aspecten heeft wie inspraak?

- de school zelf: de directie
- over:
- de inrichtende macht
- over:
- de participatieraad of de lokale raad
- over:
- oudervereniging
- over:
- andere, nl.:
over:
.....

7. SCHOOLREGLEMENT

Bijlage 3: Ganzenbordspel: onderwijs en vierde wereld

Wat heb je nodig?

- een dobbelsteen met maximum 3 ogen (evt. bij een gewone dobbelsteen plakkertjes met 1, 2 en 3 over de 4, 5 en 6 plakken)
- 2 pionnen
- spelbord (in het midden van deze brochure)
- teksten

Hoe speel je het spel?

- Verdeel de groep in twee groepen. Per bord speel je best met twee groepen van maximum 6 personen.
- De groep die het hoogst aantal ogen gooit met de dobbelsteen mag het gezin Peeters zijn, dit is het gezin met de meeste kansen. De andere groep is het gezin Verstraeten.
- Voor we beginnen te spelen, leest iedere groep voor hoe zijn gezin eruit ziet.
- Beide groepen starten op vakje 1 en lezen de tekst voor die bij vakje 1 hoort.
- Daarna: ieder gooit om beurt met de dobbelsteen, gaat het aantal ogen dat men gegooid heeft vooruit en leest de tekst voor die bij het vakje hoort.

Wat merk je tijdens het spel?

We maakten dit spel om aan te tonen hoe ouders en kinderen de school beleven. De teksten die bij het spel horen zijn opgesteld aan de hand van de verhalen en problemen die we hoorden tijdens de vrouwengroepen en de mannengroepen rond onderwijs en de situaties die wij doorheen onze werking meemaken.

Het spel is opgebouwd rond drie thema's:

- de communicatie tussen de ouders en de school
- de ervaringswereld van het kind binnen de school
- de kosten die de school meebrengt

Tijdens het spel merken we het verschil tussen te twee gezinnen.

De familie Peeters is een "doorsnee-gezin". Het schoolleven van de kinderen verloopt -zonder dat ze er bijzondere inspanningen voor moeten doen - vlot. Hier en daar is er eens een probleem, maar doordat de ouders vlot contact kunnen opnemen met de school en de leerkrachten, worden deze problemen snel opgelost.

Bij familie Verstraeten merk je daarentegen dat er heel wat meer problemen komen kijken bij het naar school gaan van de kinderen. Ondanks de grote inspanningen die moeder Verstraeten levert verloopt de schoolcarrière moeilijk en zijn er allerhande problemen op school.

TEKST BIJ DE VAKJES

Familie Verstraeten:

De familie Verstraeten bestaat uit een een alleenstaande moeder met drie kinderen.

Kevin, de oudste zoon, is 12 jaar en is geplaatst in een home.

Melissa van 10 jaar en Marco van 5 jaar zijn thuis. Moeder gaat niet werken.

1. Je gaat je dochter Melissa inschrijven in een nieuwe school.

De directeur vraagt het rapport van haar vorige school.

Melissa heeft vorig jaar haar rapport niet gekregen omdat alle rekeningen nog niet betaald waren.

Je vindt het erg vervelend. Je wou een nieuwe start in een nieuwe school voor Melissa.

Nu heb je terug van in het begin de stempel van “probleemgezin”.

Wacht één beurt. Intussen kan je het rapport van Melissa in de vorige school gaan halen.

2. Melissa krijgt vandaag een lijst mee met materiaal dat ze nodig heeft. Een passer, een woordenboek, twee ringmappen, plakkaatverf en penselen.

Alles moet in orde zijn tegen maandag.

3. In de agenda van Marco staat dat hij 200 fr. moet meebrengen voor een drankkaart.

In zijn school kan je alleen drankjes kopen in de school.

Je mag zelf geen drankjes meegeven.

4. Melissa moet tegen de volgende turnles 450 fr. meebrengen.

Voor de turnles hebben ze een turn-uniform nodig: een broekje en een truitje met het embleem van de school.

5. Vandaag leert de klas van Melissa voor het eerst met een woordenboek werken. Maar Melissa heeft nog geen woordenboek.

Je wou er één kopen in de winkel om de hoek. Maar die winkel had niet het woordenboek dat de juf gevraagd had.

En die week is ook de kleinste ziek. Je hebt geen tijd om naar een andere winkel gaan.

Melissa durft op school niet te zeggen dat ze nog geen woordenboek heeft. Ze zegt tegen de juf dat ze haar woordenboek thuis vergeten is.

De juf zegt dat ze het in het vervolg niet meer mag vergeten.

Melissa kan deze les mee kijken met haar buurmeisje maar ze kan niet zelf opzoeken.

Ga twee plaatsen terug.

6. Marco heeft nog altijd geen geld mee voor zijn drankkaart. Je hebt al zoveel kosten moeten maken bij het begin van het schooljaar dat er geen geld meer is.

Marco krijgt een beker water. De andere kinderen krijgen chocomelk of melk.

Marco vindt dit heel erg. De andere kinderen lachen met hem.

Hij wordt kwaad en doet de lachende kinderen pijn.

De juf is boos en zet hem in straf.

Wacht tot hij weer mee mag spelen en sla een beurt over.

7. Melissa krijgt een mapje mee met vier soorten tijdschriften.

Je vraagt je af of ze die alle vier moet kopen.

Melissa weet het zelf ook niet. In de agenda staat niet veel uitleg.

Naar de school bellen durf je niet goed.
Het kindergeld is gekomen en dus kan je ze alle vier wel kopen.
Het is wel veel geld, maar dan is Melissa zeker in orde.

8. Vandaag is het informatie-avond op de school van Marco.
De buurvrouw wil gelukkig op de kinderen letten.
Je gaat zenuwachtig naar de school.
De andere ouders ken je niet.
Je hebt het gevoel dat je er niet bijhoort.
Iedereen stelt vragen, maar zelf durf je niets te vragen.
Je mag 2 plaatsen vooruit, omdat je ondanks je schrik toch naar de school bent gegaan.

9. Kevin moet op school een opstel schrijven over de vakantie. Gelukkig gingen ze deze zomer 10 dagen met Pirliewiet op gezinsvakantie.
Voor de eerste keer kan hij net als de andere kinderen schrijven dat hij met zijn mama op vakantie is gegaan.
Dat vindt hij plezant.

10. Je schrok je deze middag een ongeluk.
Iemand van de school stond aan je deur met Melissa.
Ze brachten haar naar huis omdat ze luizen had.
“Ze kan terug komen als de luizen weg zijn” zeiden ze.
Je vindt het heel erg voor je dochter.
Je voelt jezelf vernederd. Ga 1 plaats achteruit.

11. Melissa gaat dit jaar op bosklassen.
Deze avond geeft de juffrouw uitleg.
Ze vraagt of er ouders zijn die mee willen gaan om te koken.
Je kan goed koken en je zou dit wel graag doen.
Maar je durft niet te zeggen dat je mee wil gaan.
Wat zouden de andere ouders wel denken!

12. Marco is soms moeilijk op school.
Hij krijgt een brief mee dat je naar het P.M.S. moet gaan.
Je gaat niet.
Je bent bang dat ze zich met heel je gezin komen bemoeien.
Je bent zelf in een instelling opgegroeid en je oudste zoon is ook door de jeugdrechter geplaatst.
Je wil niet dat je jongste kinderen het ook meemaken.

13. Bij Melissa op school leren ze over huisdieren.
Ze moeten huiswerk maken over een huisdier.
Voor één keer maakt Melissa haar huiswerk graag.
Het is ook niet moeilijk: haar eigen hond kent ze, ze weet er alles van.
Ga één plaats vooruit.

14. Vandaag vertrekt Melissa op bosklassen.
Het kostte 4000 fr.. Je hebt geld moeten lenen van je zus.
Je weet dat je zo nog meer schulden krijgt, maar je wil dat je kind mee kan op bosklassen.
Je vindt het belangrijk dat ze mee kan, net als alle andere kinderen.

15. Vandaag is het kerstfeest bij Melissa op school.

Ze moest een cadeautje meenemen van 100 fr. en een fles limonade.

Maar op dit moment kan je het geld niet missen.

Je houdt haar daarom thuis van school.

Je vindt het heel erg, maar je weet geen andere oplossing.

Ga één plaats achteruit.

16. Marco gaat niet graag naar school.

Je vraagt je af wat er het volgende jaar gaat gebeuren. Want dan gaat hij naar het eerste leerjaar.

Je zou willen dat hij graag naar school gaat.

Je vindt het heel belangrijk dat je kinderen goed leren. Je weet hoe belangrijk het is voor later.

17. In de agenda van Melissa staat dat de juffrouw je eens wil spreken. Je bent bang dat je weer eens de schuld krijgt van hoe je kind doet in de klas of op de speelplaats.

Je durft niet te gaan.

De juffrouw is kwaad dat je niet komt.

Ga 1 plaats achteruit.

18. Melissa wil haar huiswerk niet maken.

Je wordt er zo zenuwachtig van.

Je hebt alles geprobeerd om haar aan het werk te zetten.

Na veel geruzie is het huiswerk af.

Je vraagt je af waarom kinderen na een lange schooldag nog zoveel huiswerk moeten maken.

19. Vanavond is het oudercontact bij Melissa op school.

Je durft niet te gaan.

Je bent vorige keer niet naar school gegaan toen de juffrouw het vroeg.

Je bent bang dat je alleen maar slechte dingen over je kind zal horen.

20. Melissa moet voor school een interview doen met haar moeder over haar grootouders.

Maar je kan niet veel vertellen over je ouders.

Je werd geplaatst toen je 3 jaar was. Je hebt je ouders nooit echt gekend.

Melissa kan haar huiswerk niet maken.

Zoals op veel andere momenten voel je pijn omdat je je ouders moest missen.

21. Melissa is ernstig ziek.

Je brengt Marco voor 1 keer zelf naar school.

De juffrouw van Marco begon met je te praten.

Ze was heel vriendelijk en had begrip. Je hebt wel een kwartier met haar gepraat.

Je bent blij dat er nog eens iets goeds gebeurt op die school. Ga twee plaatsen vooruit.

22. Vandaag is het de verjaardag van Melissa.

's Avonds is er taart.

Je vindt het wel spijtig dat je niet het geld hebt om een feestje voor haar klasgenootjes te geven.

Melissa wordt bijna nooit uitgenodigd op een feestje.

Je vindt dit ergens normaal. Zij kan ook nooit iemand uitnodigen.

23. Marco heeft schoolfoto's mee naar huis. Ze kosten 400fr.

Je wil ze graag kopen. Je hebt zelf geen foto's.

Je vindt het belangrijk dat je af en toe ook een foto hebt van je kinderen.

24. Je wordt uitgenodigd bij de directeur van de school van Melissa. Het gaat over de rekeningen die je nog niet hebt betaald.

Je gaat beschaamd en met schrik naar school.

Het viel gelukkig nog mee.

De directeur stelde voor om de rekeningen maandelijks af te betalen op het moment dat het kindergeld komt.

Je vindt dit een goede regeling. Ga 1 plaats naar voor.

25. De klas van Marco gaat vandaag op schoolreis.

De bus staat al klaar.

Marco mag niet mee omdat je niet betaald hebt.

Je vindt het heel erg voor Marco. Je neemt hem terug mee naar huis.

De dokter en de medicamenten voor Melissa kostten veel geld.

Er was geen 400 fr. meer om de schoolreis te betalen.

Maar je zou het later wel betaald hebben.

26. Je hebt samen met de juffrouw van Marco een afspraak gemaakt met iemand van het P.M.S.

Je gaat ernaar toe, maar ze helpen je er niet echt vooruit.

Je moet binnen een maand nog eens terug komen.

Je hebt het gevoel dat ze je van het kastje naar de muur sturen.

Sla 1 beurt over.

27. De drankkaart van Marco is op.

Je moet opnieuw 200fr. meegeven.

28. Nog twee weken en het is grote vakantie.

Je krijgt nog een afrekening van de school. Voor Marco moet je 980 fr. betalen en voor Melissa nog 1500 fr.

Het zal weer een moeilijke maand worden.

29. Volgend jaar gaat Kevin naar het secundair onderwijs.

Doordat hij geplaagd is weet je nauwelijks hoe de overgang naar het secundair onderwijs verloopt.

Het P.M.S. neemt ook altijd eerst contact op met de instelling. De instelling vertelt je later wat er afgesproken is.

Maar je vindt dat ze eerst naar jou zouden moeten bellen. Er wordt weinig rekening mee gehouden dat jij tenslotte toch zijn moeder bent.

Ga 1 plaats terug.

30. Melissa moet volgend jaar naar het buitengewoon onderwijs.

Als ze haar op school beter hadden gevolgd was het misschien niet nodig geweest.

Je vindt het erg dat ze naar het buitengewoon onderwijs moet.

Je bent bang dat ze daardoor later minder kansen zal krijgen.

Hopelijk zullen ze haar in de buurt niet uitlachen.

Het is vakantie.

Het zal weer een drukke periode worden met de kinderen die 2 maanden lang thuis zullen zijn.

Hopelijk is het goed weer. Dan kunnen ze tenminste buiten spelen op het plein...

Familie Peeters:

De familie Peeters bestaat uit een vader en een moeder met drie kinderen.

Vader werkt in de bank. Moeder werkt halftijds.

Er zijn drie kinderen: Koen is 11 jaar, Maarten 6 jaar en Sofie 5 jaar.

1. Maarten is 6 jaar. Hij gaat naar het eerste leerjaar.

Jullie gaan hem inschrijven in zijn nieuwe school.

De directeur is heel vriendelijk. Je krijgt veel uitleg.

Jullie voelen je echt welkom in de school. Je bent blij dat je die school gekozen hebt.

2. Koen krijgt een lijst mee met materiaal dat hij dit schooljaar nodig heeft.

Een tekendriehoek, een passer, drie ringmappen en een woordenboek. Alles moet tegen maandag in orde zijn.

3. In de agenda van Sofie staat dat ze 200 fr. moet meebrengen voor een drankkaart.

In haar school kan je alleen drankjes kopen in de school.

Je mag zelf geen drankjes meegeven.

4. Maarten moet tegen de volgende turnles 450 fr. meebrengen.

Voor de turnles hebben ze een turnuniform nodig: een broekje en een truitje met het embleem van de school.

5. In de klas van Koen zijn ze gestart met een project rond het verzorgen van dieren. Koen heeft al heel wat geschreven over zijn eigen hond.

Ze mogen alles in hun nieuwe ringmappen steken.

De vrienden van Koen vindt de ringmappen mooi.

Koen heeft ze zelf gekozen in de winkel. Het zijn er van de Simpsons.

Koen voelt zich echt goed op school.

Ga 3 vakjes vooruit.

6. In de klas van Sofie zit er een kindje dat water moet drinken.

Het krijgt geen chocomelk.

Sofie weet niet hoe dit komt. Zij drinkt liever chocomelk.

Ze ziet dat kindje vechten.

Ze vraagt zich af of het geen chocomelk krijgt omdat hij stout is tegen de andere kinderen.

7. Maarten krijgt een mapje mee met vier soorten tijdschriften. Maartens moeder vraagt zich af of ze die alle vier moet nemen.

Maarten weet het zelf ook niet. In zijn agenda staat niet veel uitleg. Maartens moeder belt de volgende dag naar school om uitleg te vragen. De juf zegt dat het genoeg is als je één van de vier tijdschriften neemt.

Met dit telefoontje spaar je veel geld uit.

Ga twee plaatsen vooruit.

- 8.** Vandaag is het informatie-avond op de school van Sofie.
Jullie hebben een babysit gevraagd voor de kinderen.
Het is interessant om te horen wat Sofie dit jaar gaat leren.
Je bent blij dat jullie eens de kans krijgen om vragen te stellen.
Achteraf praten jullie nog een beetje met de andere ouders.
- 9.** Koen moet een opstel schrijven over de vakantie. Hij kan veel schrijven.
Hij is met de Chiro op kamp geweest. Hij ging ook nog met het hele gezin 2 weken naar Frankrijk.
Verder ging hij af en toe nog logeren bij oma en opa.
- 10.** Er zit een briefje in de agenda van Sofie. Het is weer de tijd van de luizen op school.
Ze heeft er gelukkig geen.
Vorig jaar had ze wel luizen en het koste veel moeite om ze kwijt te raken.
Ga 1 plaats vooruit.
- 11.** Koen gaat dit jaar op zeeklassen.
Deze avond geeft de juffrouw uitleg.
Ze vraagt ook of er ouders zijn die mee willen gaan om te koken.
Je kan goed koken en je zou dit wel graag doen.
Met je werk valt er misschien wel iets te regelen.
Je zegt tegen de juffrouw dat je haar morgen iets zal laten weten.
- 12.** Je gaat naar het feest van de Chiro van je kinderen.
Je komt de juffrouw tegen van Koen. Ze is echt tevreden over je zoon.
Je bent fier.
Ga 1 plaats vooruit.
- 13.** Koen maakt veel liever huiswerk dan Maarten.
Maarten moet altijd rekenblaadjes vol sommen maken.
Koen krijgt vaak opdrachten over thema's waar ze rond werken.
De kinderen kiezen de onderwerpen zelf.
Ze leerden al over huisdieren, muziek, telefoneren, het station,...
- 14.** Vandaag vertrekt je zoon op zeeklassen.
Je gaat mee om te koken.
Je bent benieuwd wat het gaat worden.
- 15.** Vandaag is het kerstfeestje bij de kinderen in de klas.
Sofie moest koekjes meenemen en Maarten moest een cadeautje meenemen van 75 fr.
Koen moest niets meenemen: ze gingen samen iets koken in de klas en ze hadden een cadeautje voor elkaar geknutseld.
- 16.** Je kinderen gaan alle drie graag naar school.
Ze doen het ook alle drie goed op school.
Ga 2 plaatsen vooruit.
- 17.** Je hebt gehoord dat Koen al een paar keer gevochten heeft op de speelplaats.

Je gaat eens naar de juffrouw om te horen wat er allemaal gebeurd is. Jullie zoeken samen naar een oplossing.

De juffrouw is blij met de interesse die je toont.

18. Maarten heeft weer veel huiswerk.

Je vraagt je af of het nodig is dat een kind na een lange schooldag zoveel huiswerk krijgt.

Je bent blij als hij klaar is.

19. Het is oudercontact voor Maarten.

De juffrouw is zeer tevreden over hem.

Je vertelt de juffrouw dat je vindt dat de kinderen veel huiswerk krijgen. Ze zegt dat ze er rekening mee zal houden in de toekomst.

20. Koen moet een interview doen voor school met zijn vader of moeder over zijn grootouders.

Dit is leuk huiswerk voor Koen.

Vader kan veel vertellen en ze bekijken ook foto's van vroeger.

Ga twee plaatsen vooruit.

21. Je brengt je kinderen naar school.

Je ziet de juf van Sofie en je vraagt hoe het met haar gaat in de klas. Alles gaat goed.

Ga twee plaatsen vooruit.

22. Maarten verjaart binnenkort.

Hij heeft een lijstje gemaakt van de vriendjes uit zijn klas die hij wil uitnodigen.

Hij heeft samen met zijn moeder uitnodigingen gemaakt.

Morgen kan hij ze in de klas uitdelen.

23. De kinderen hebben schoolfoto's mee.

Het kost 400fr. per kind. Je beslist van ze dit jaar niet te kopen.

Dit jaar doet Koen zijn communie.

Met de communie worden er ook mooie foto's gemaakt.

24. De klas van Sofie gaat naar de kinderboerderij.

Ze zochten ouders om voor het vervoer te zorgen.

Je was thuis en je had zin om mee te gaan.

Het is fijn om te zien hoe Sofie met de andere kinderen van haar klas speelt.

25. Je gaat Maarten uitzwaaien die met de bus op schoolreis vertrekt.

26. Sofie is haar brooddoos kwijt op school.

Je gaat even mee naar de school om te vragen of ze de brooddoos hebben gevonden.

Ze staat gelukkig bij de "verloren voorwerpen".

27. De drankkaart van Sofie is op.

Ze moet opnieuw 200fr. meebrengen.

28. Nog twee weken en het is grote vakantie.

Je krijgt nog een afrekening van de school.

Voor Koen moet je nog 1200 fr. betalen, voor Maarten nog 860 fr. en voor Sofie nog 580 fr.

29. Koen gaat volgend jaar naar het secundair onderwijs.

Jullie zijn goed voorbereid op deze belangrijke stap.

Jullie gingen naar het P.M.S.

Je bezocht ook verschillende scholen.

Ga 1 plaats vooruit.

30. Jullie hebben vakantie verdiend.

LAEVERS, F., *Ervaringsgericht werken in de basisschool*, Reeks basisonderwijs nr. 1, Centrum voor Ervaringsgericht Onderwijs vzw, Leuven, 1992.

LAEVERS, F. en VANHOUTTE, T., *Kansrijk voor kansarm*, Centrum voor Ervaringsgericht Onderwijs vzw, Leuven, 1998.
(Centrum voor Ervaringsgericht Onderwijs vzw, Vesaliusstraat 2, 3000 Leuven, tel.: 016/32 57 90)

Armoede en onderwijs. Startkansen voor een volwaardig burgerschap, Beweging van mensen met laag inkomen en kinderen vzw, 1998.
(Beweging van Mensen met Laag Inkomen en kinderen vzw, Huis van de Mensenrechten, Nieuwenbosstraat 3, 9000 Gent, tel.: 09/224 12 15)

VERREYDT, D., *Later wil ik stuntman worden*, Adventsactie Welzijnszorg, Davidsfonds/Indodok, Leuven, 1989, 135p.

Inhoudstafel

Inleiding

- Generatiearmoede en Centrum Kauwenberg
- De keuze van het thema “onderwijs”

I. Ervaringsgericht werken in de school

1. Achtergrondinformatie en problemen
2. Wat deden we zelf binnen Centrum Kauwenberg?
3. Adviezen voor het onderwijs

II. De relatie ouders - school

1. Achtergrondinformatie en problemen
 - 1.1. ervaringen van de ouders
 - 1.2. verwachtingen van de school ten aanzien van de ouders
 - 1.3. er is weinig contact tussen de school en de ouders van de vierde wereld
 - a) organisatorische drempels
 - b) andere drempels
 - 1.4. gevolg
2. Wat deden we zelf binnen Centrum Kauwenberg?
3. Adviezen voor het onderwijs

III. Kostprijs van het onderwijs

1. Achtergrondinformatie en problemen
2. Wat deden we zelf binnen Centrum Kauwenberg?
3. Adviezen voor het onderwijs

Bijlage 1: Jaaroverzicht naschoolse begeleiding groep 2

Bijlage 2: Enquête kostprijs onderwijs en verwerking gegevens enquête

Bijlage 3: Ganzebordspel: onderwijs en vierde wereld

Bijlage 4: Enkele interessante leestips

Met dank aan:

- de gezinnen van Centrum Kauwenberg voor hun inspanningen om aan het project onderwijs deel te nemen.

- de scholen die meewerkten aan onze enquête:

- * De Klimop, Mauroystraat 56, 2660 Hoboken
- * De Pijl, Pijlstraat 2, 2060 Antwerpen
- * De Puzzel, Krugersstraat 103, 2660 Hoboken
- * De Zevensprong, Turnhoutsebaan 79, 2140 Borgerhout
- * Gemeenschapsschool, Driehoekstraat 43, 2180 Ekeren
- * Kleine Jacob, Sint-Jacobsmarkt 43, 2000 Antwerpen
- * Lagere School Groenendaal, Stella Marisstraat 2, 2170 Merksem
- * Openluchtschool Remi Quadens Buitengewoon Basis Onderwijs, Miksebaan 264, 2930 Brasschaat
- * Regenboogschool, Kronenburgstraat 30, 2000 Antwerpen
- * Rudolf Steinerschool, Volksstraat 40, 2000 Antwerpen
- * Sint-Jozef BLO, Galjoenstraat 2, 2030 Antwerpen
- * Sint-Jozef BO, Canadalaan 252, 2030 Antwerpen
- * Sint-Lambertus, Demerstraat 18, 2060 Antwerpen
- * Sint-Norbertus, Amerikalei 47, 2000 Antwerpen
- * Stedelijke Basisschool, Louizastraat 17, 2000 Antwerpen
- * Stedelijke Kleuterschool, Pioniersstraat 35, 2060 Antwerpen
- * Stedelijke Basisschool, Kruisboogstraat 49, 2180 Ekeren
- * Stedelijke Basisschool 2, Prinsstraat 24, 2000 Antwerpen
- * Zonnebos (Buitengewoon Lager Onderwijs), Moerstraat 50, 2970 's Gravenwezel